

DOI 10.37491/UNZ.72.14
УДК 330.1:347.77/78

Ганна БРАТУСЬ¹

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ФОРМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Досліджено методологічні аспекти комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності як форми підприємницької активності в інноваційній сфері. Охарактеризовано сучасні тенденції розвитку підприємницького середовища України в умовах економіки знань та визначено роль інтелектуальної власності в сучасній економіці. Обґрунтовано значення комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності на макро-, мезо- так і на макrorівні та встановлено основні домінуючі стратегічні пріоритети розвитку: швидкість бізнес-процесів та відповідність цільовій групі споживачів на основі інноваційного розвитку. У перебігу дослідження визначено відмінності комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності від комерціалізації звичайного товару. Аргументовано роль держави у процесі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності та побудовано процес трансферу об'єктів інтелектуальної власності, як основні послідовні етапи якого визначено бізнес-інкубатор ідей об'єктів інтелектуальної власності — створення об'єктів інтелектуальної власності — високотехнологічна продукція (інноваційні послуги). Фокусуючи увагу на економічному аспекті, визначено та охарактеризовано форми комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

¹ кандидат економічних наук, заступник директора – декан
Навчально-наукового інституту менеджменту, економіки та фінансів,
ПрАТ «ВНЗ» Міжрегіональна Академія управління персоналом (м. Київ)
anbr0208@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-7151-3901>.

льної власності при різних умовах їх використання — у власному виробництві, внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу та передача прав власності та користування. Спираючись на досвід промислово розвинених країн, визначені переваги комерціалізації інтелектуальної власності на основі закупівлі патентів і ліцензій, включаючи найбільш цінні зарубіжні технології. Удосконалено традиційний підхід до ідентифікації етапів життєвого циклу об'єкта інтелектуальної власності, за кожним з яких графічно зображено зміну економічного ефекту (грошові надходження та грошові витрати). З метою забезпечення високої результативності процесу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності та підвищення їх інноваційної активності на кожному етапі просування об'єктів інтелектуальної власності на ринок аргументовано необхідність реорганізації (трансформації) окремих компонентів бізнес-моделей суб'єктів господарювання під умови споживчого ринку. Враховуючи взаємозалежність процесу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності від стратегічних ресурсів, як ключові з них, визначено та аргументовано значущість компетенцій, можливостей та здібностей всіх учасників процесу комерціалізації.

Ключові слова: економіка знань, інтелектуальна власність, інноваційна активність, трансфер, комерціалізація, стадії життєвого циклу.

Забезпечення національної безпеки України як інтегративної якісної характеристики країни сьогодні вимагає усунення й нейтралізацію загроз у багатьох сферах, зокрема в економічній та науково-технічній. Відповідно до Стратегії національної безпеки України [1], а також згідно із Законом України «Про національну безпеку України» [2] економічна та науково-технічна сфери є окремими складовими національної безпеки. Серед пріоритетів їх забезпечення чітко виокремлюється створення умов для побудови інноваційної моделі економіки, в тому числі й через реалізацію прав об'єктів інтелектуальної власності. Формування в Україні економіки інноваційного типу та забезпечення належних конкурентних позицій у світовому економічному просторі неможливо без вдосконалення відносин у сфері управління інтелектуальною власністю, обліку тенденції розвитку і світового досвіду державного регулювання її передачі та ефективного управління комерціалізацією. Водночас в Україні використовується не більше 10 % інноваційних проектів та ідей, тоді як у США цей показник перевищує 50 %, в Японії — 90 %. Частка України у світовій торгівлі цивільною наукомісткою продукцією останніми роками не перевищувала 0,1 %, що приблизно в 100 разів менше за рівень вказаних розвинених країн [3, с. 30].

Незважаючи на те, що за останні роки сучасною наукою накопичено значний досвід у методології управління процесами комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, наявні методологічні підходи перева-

жно спрямовані на вдосконалення правового забезпечення процесів регулювання цього процесу та не враховують широкий спектр специфічних економічних детермінантів, недооцінка значущості яких призводить до зниження економічного ефекту комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні. Актуальність зазначених положень обумовили напрям наукового дослідження, його мету та завдання.

Проблеми комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності є предметом активних наукових дискусій вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Ф. Андронові [3], Г. Андрощук [4], Н. В. Васюткіної [5], В. І. Мухопад [7], Т. Г. Пасько [8], М. П. Посталюк та Л. Г. Нигматуліної [9], П. М. Цибульова [10], Н. А. Чугрій [11], В. Щербаченко [12], О. В. Якубенко [13] та інших. Віддаючи належне існуючим напрацюванням, слід зазначити, що в науковому полі економічних досліджень недостатньо розробленою залишається проблема комерціалізації інтелектуальної власності як форми підприємницької активності в інноваційній сфері, існує багато питань щодо процесу трансферу об'єктів інтелектуальної власності та етапів їх життєвого циклу.

Метою дослідження є обґрунтування методологічних аспектів комерціалізації інтелектуальної власності як форми підприємницької активності в інноваційній сфері, визначення стадій життєвого циклу об'єктів інтелектуальної власності.

Динамізм умов функціонування суб'єктів економічної діяльності в Україні висуває свої специфічні вимоги до формування вітчизняних бізнес-моделей, основним з яких є її знання. Економічний потенціал будь-якої країни завжди залежить від рівня розвитку науки та інновацій. Розробка інноваційних рішень та їх відповідне впровадження в діючі бізнес-моделі суб'єктів господарювання дозволяє не тільки знизити «вхідний бар'єр» на споживчі ринки, а й запропонувати нові інвестиційні продукти з більш високою прибутковістю, а також значно підвищити якість продукції, що виробляється та реалізується. При цьому впровадження локальних (на рівні бізнес-процесів) інноваційних рішень розширює можливості переходу суб'єктів господарювання на якісно новий рівень, трансформуючи їх традиційні бізнес-моделі в інноваційні. Таким чином, інноваційні рішення здатні не просто поліпшити деякі аспекти діяльності суб'єктів господарювання в Україні, а й створити абсолютно нові ніші (сегменти ринку), тим самим змінивши парадигму споживчого ринку.

Сьогодні частка виробничого чинника «знання» в створенні доданої вартості оцінюється на рівні 60–80 %, знання безпосередньо втілюються в більшості товарів і послуг, є індикаторами інновацій. Зміни галузевої структури економіки на перший план виносять питання підвищення інноваційної активності суб'єктів господарювання, що характеризує їх готовність до інноваційного розвитку, спрямованість на більш повне задоволення вимог споживачів, підвищення організаційної та корпоративної культури, та в цілому «сприйнятливість» до всього нового. Інноваційна активність суб'єктів економічної діяльності в Україні впливає не тільки на їх внутрішні бізнес-процеси, але і в цілому на розвиток економіки держави. Сучасна економіка — це глобальна й інформатизована економіка, у

якій знання та відповідно інтелектуальна власність відграють роль провідного виробничого чинника.

Основні тенденції розвитку українського підприємницького середовища в умовах економіки знань наведено на рис. 1.

Рис. 1. Основні тенденції розвитку українського підприємницького середовища в умовах економіки знань

Примітка: сформовано автором.

В умовах поглиблення інноваційних процесів та підвищення рівня інформатизації суспільства суттєво зростає використання та реалізація наукових досліджень, що безпосередньо пов'язано із формуванням ринку інтелектуальної власності. Згідно з конвенцією Всесвітньої організації інтелектуальної власності об'єктами ринкового обігу стають права, що пов'язані з літературними, художніми і науковими творами; виконавчою діяльністю артистів, звукозаписами, радіо- і телевізійними передачами; винаходами у всіх галузях людської діяльності; науковим відкриттям; промисловими зразками; товарними знаками та знаками обслуговування, фірмовим найменуванням та комерційним позначенням; захистом проти недобросовісної конкуренції, а також інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній областях. Визначення інтелектуальної власності як об'єкта ринкового обігу обумовлює необхідність виявлення її реальної цінності. Перетворення

об'єктів інтелектуальної власності на об'єкт ринкового обігу здійснюється на засадах комерціалізації [6, с. 74].

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності має велике значення як на макро-, мезо-, так і на мікрорівні. Значення комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності на макрорівні визначається її центральним місцем у національній інноваційній системі держави. Від ефективності комерціалізації інновацій залежить забезпечення економічного розвитку держави. На рівні суб'єктів господарювання значення комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності зводиться до отримання певного комерційного ефекту на основі розробки і впровадження інноваційних рішень на основі поступового поліпшення і зміни інноваційних бізнес-процесів.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності відрізняється від комерціалізації звичайного товару. У загальному розумінні комерціалізація інтелектуальної власності — це взаємовигідні дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці в ринковий товар [11, с. 364]. Відповідно погляду Н. А. Чугрій: «... комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності — це процес перетворення результатів науково-технічної та інноваційної діяльності в товар і їх ефективна реалізація в промислових масштабах з метою отримання прибутку. Комерціалізація починається з моменту виявлення перспектив комерційного використання нової розробки й закінчується реалізацією розробки на ринку й одержанням комерційного ефекту» [11, с. 138]. Характеризуючи комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності як процес перетворення результатів науково-технічної та інноваційної діяльності, науковці [3] акцентують увагу на такій специфічній характеристиці, як «трансфер» (від англ. *to transfer* — переміщувати, передавати), тобто передбачає отримання користі на взаємовигідній основі всіма учасниками процесу комерціалізації. Види і форми трансферту інтелектуальних продуктів визначені їх особливостями, а саме [9, с. 61]: ступенем сприйнятливості до комерційного (ринкового) обороту, яка, своєю чергою, обумовлена специфікою придбання матеріально-речової форми нових знань, тобто різновидами інтелектуальної власності. Безумовно, комерціалізація інтелектуальної власності являє собою, перш за все, передбачає певну економічну цінність майнових прав інтелектуальної власності, які в умовах ринкової економіки виступають товаром, що реалізується на договірних засадах.

Заслугове на увагу підхід, відповідно якому «... під комерціалізацією об'єктів інтелектуальної власності розуміється процес залучення результатів інтелектуальної діяльності в економічний оборот або використання в господарській діяльності» [7]. Таким чином, з одного боку, об'єкти інтелектуальної власності — це частина ресурсного потенціалу підприємства, використання якого у виробництві сприяє випуску конкурентоспроможної високотехнологічної продукції. З іншого боку, об'єкти інтелектуальної власності можуть бути самостійним предметом купівлі-продажу, тобто товаром.

Одним з елементів управління об'єктами інтелектуальної власності є інфраструктура, необхідна для їх просування на ринок таким чином,

який зручний і простий для цільового ринку, водночас прибутковий для розробника (власника) об'єкта інтелектуальної власності. Слід зазначити, що особливу роль у процесі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності відіграє держава. З одного боку, держава значною мірою ініціює процес цільової підготовки кадрів, створює необхідні умови для його розвитку й тим самим сприяє залученню додаткового фінансування. З іншого боку, поряд з іншими зацікавленими сторонами безпосередньо бере участь у процесі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Завдання держави — створити умови, за яких приватні інвестори вкладатимуть свої кошти в інноваційні проекти, які спрямовані на розроблення та створення та об'єктів інтелектуальної власності. Процес трансферу об'єктів інтелектуальної власності представлений на рис. 2.

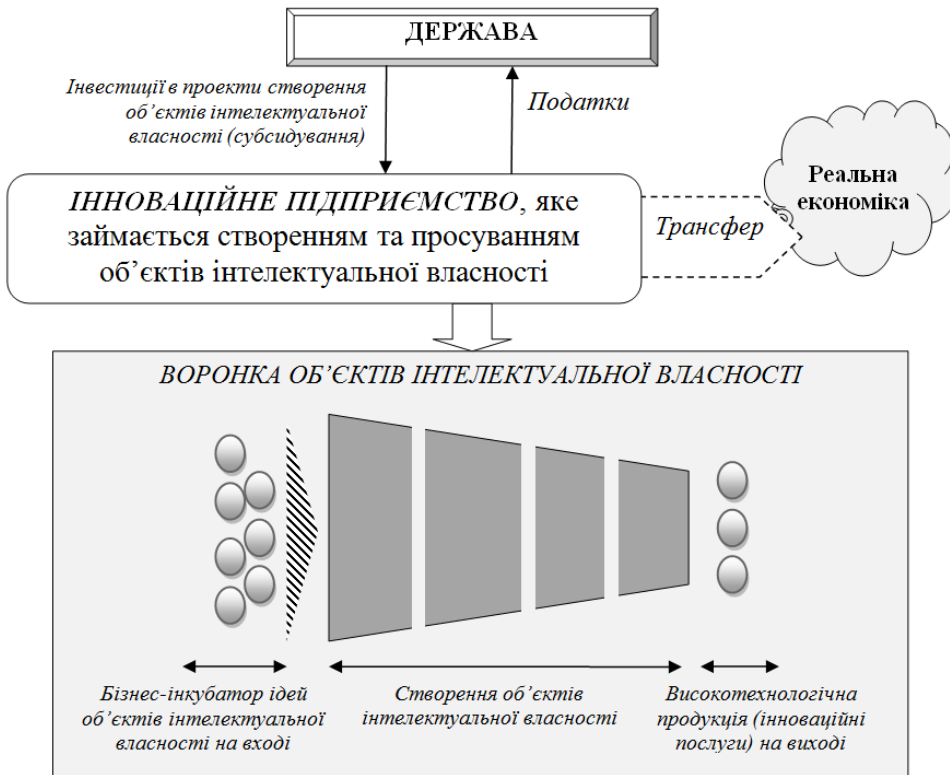

Рис. 2. Процес трансферу об'єктів інтелектуальної власності

Примітка: розроблено автором.

Слід зазначити, що інвестування в проекти створення об'єктів інтелектуальної власності може здійснюватися інвесторами, які зацікавлені в її результатах.

Фокусуючи увагу на економічному аспекті комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, під цим процесом будемо розуміти комерційне

просування результатів інтелектуальної діяльності, сутністю якого є їх впровадження (використання), а змістом і специфічною особливістю — відносини, що складаються між економічними суб'єктами (авторами і/або власниками і споживачами) в процесі ринкового обміну.

Вивчення та узагальнення економічної літератури [6; 8; 12; 13] дозволило визначити основні способи комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (рис. 3).

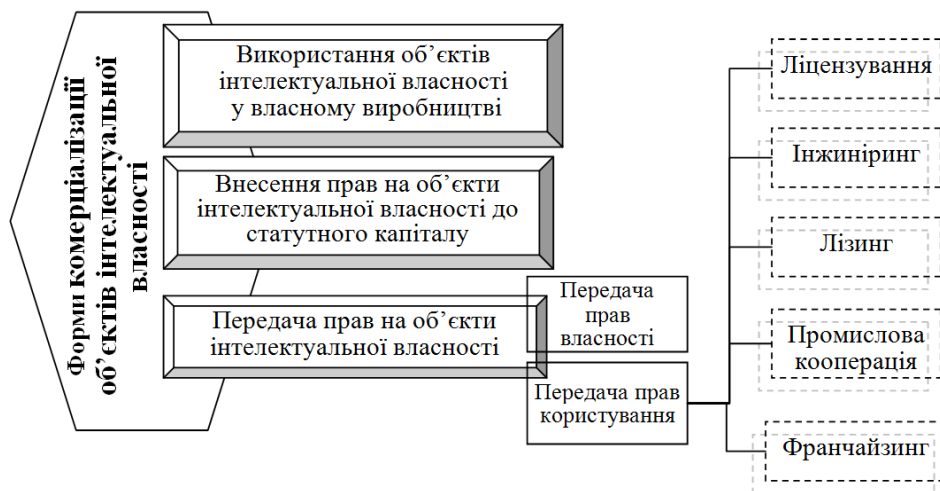

Рис. 3. Форми комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності

Примітка: складено автором на основі узагальнення [6; 8; 12; 13].

До найважливіших форм комерціалізації інтелектуальної власності слід віднести придбання (купівлю) ліцензій, у тому числі за кордоном. Технологічна модернізація та інноваційний розвиток вітчизняної економіки не можна здійснити без системного та масштабного застосування передових зарубіжних технологій на ліцензійній основі. Про це свідчить досвід промислово розвинених країн, які не прагнуть до позитивного балансу в торгівлі ліцензіями на світовому ринку, та, як правило, імпорт ліцензій у цих країнах значно перевищує експорт. Зовнішньоторговельне регулювання низки країн забороняє імпорт багатьох наукомістких товарів, одночасно стимулюючи закупівлю зарубіжних технологій (переважно тих які охороняються) для виробництва високотехнологічної продукції в своїх країнах. Комерціалізація інтелектуальної власності на основі закупівлі патентів і ліцензій, включаючи найбільш цінні зарубіжні технології, дозволяє [7, с. 257]:

— в короткі терміни створювати нові й модернізувати діючі виробництва для випуску й реалізації конкурентоспроможної продукції на світовому і внутрішньому ринках, розвивати національні ринки наукомісткої продукції;

- економити час та кошти на виконання НДДКР, розробку й реалізацію інноваційних проектів;
- скорочувати терміни освоєння та впровадження нової техніки у виробництво;
- використовувати закордонні розробки для розвитку власних НДДКР і доведення вітчизняних результатів інтелектуальної діяльності до рівня охороноздатності інновації;
- скорочувати імпорт готової продукції, вирішувати проблеми «імпортозаміщення» в країні.

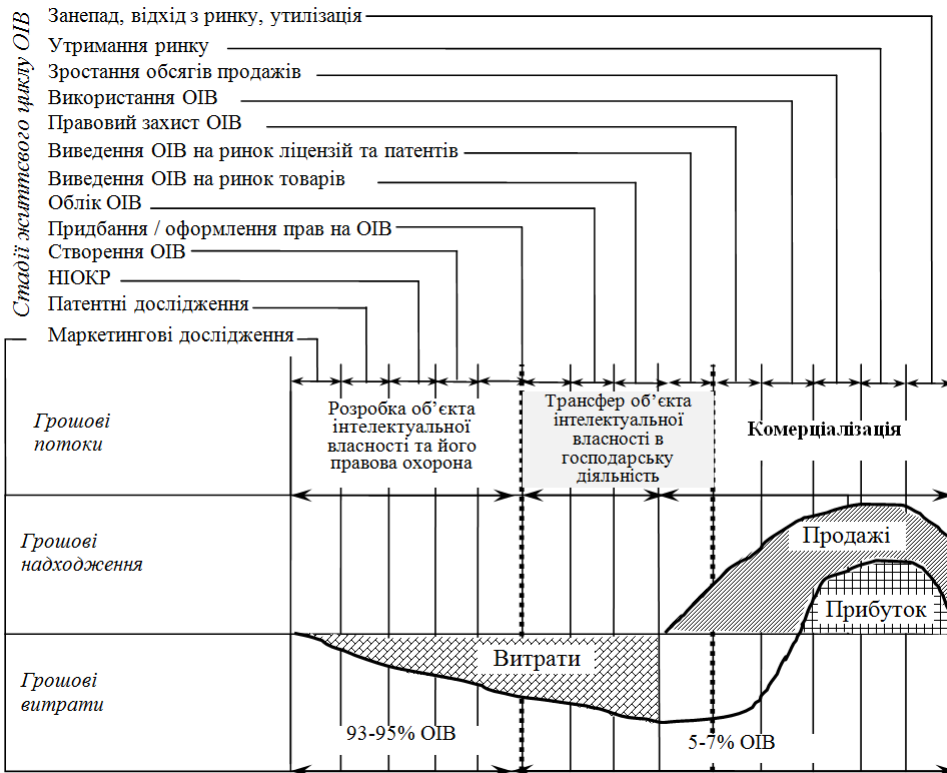

Рис. 4. Етапи життєвого циклу об'єкта інтелектуальної власності

Примітка: авторська розробка.

Враховуючи те, що комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності є системним процесом, когорта науковців у своїх дослідженнях [12] фокусують увагу на життєвому циклі об'єктів інтелектуальної власності, виділяючи в нього такі стадії: створення, придбання прав, використання, захист, утилізація. Вважаємо, що такий перелік стадій життєвого циклу об'єктів інтелектуальної власності потребує розширення. Авторський підхід до етапів життєвого циклу об'єкта інтелектуальної власності представлений на рис. 4. Особливістю запропоновано підходу є акцентування

уваги на необхідності реорганізації (трансформації) окремих компонентів бізнес-моделей суб'єктів господарювання на кожному етапі просування об'єктів інтелектуальної власності на ринок з метою забезпечення ефекту комерціалізації під умови споживчого ринку та підвищення їх інноваційної активності. Тільки за таких умов буде забезпечена висока результативність процесу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Узагальнюючи результати проведеного наукового дослідження, зазначимо, що ефективність процесу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності залежить від стратегічних ресурсів (компетенцій, можливостей і здібностей) всіх учасників процесу комерціалізації. Ефективність управління стратегічними ресурсами для створення та реалізації об'єктів інтелектуальної власності зумовлює успішність реалізації всіх інструментів комерціалізації: розробки інновацій, маркетингових досліджень, сегментації споживчого ринку, позиціонування.

В умовах поглиблення інноваційних процесів та підвищення рівня інформатизації суспільства суттєво зростає використання та реалізація наукових досліджень, що безпосередньо пов'язано із формуванням в Україні ринку інтелектуальної власності. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності передбачає певну економічну цінність майнових прав інтелектуальної власності, які в умовах ринкової економіки виступають товаром, що реалізується на договірних засадах. Найважливішим завданням системи управління ринком інтелектуальної власності є визначення перспективних напрямків комерціалізації науково-технічних розробок, шляхів практичної реалізації об'єктів інтелектуальної власності, які орієнтовані на створення інноваційних товарів технологій або послуг. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є обґрунтування науково-методичного підходу до оцінки ефективності процесу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України : затв. Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2wXhszb>.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2TOeXbC>.
3. Андропова О. Ф., Череп А. В. Трансфер технологій як інструмент реалізації інноваційної діяльності. К. : Кондор, 2007. 356 с.
4. Андрицук Г. Комерціалізація технологій подвійного призначення: досвід США. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 1. С. 51–65.
5. Васюткіна Н. В. Розвиток малого інноваційного підприємництва: зарубіжний досвід, тенденції та перспективи для України. *Проблеми інноваційного розвитку та інформаційного суспільства* : матеріали V Міжн. форуму, м. Київ, 20–21 жовтня 2016 р. К. : УкрІНТЕІ, 2016. Ч. 1 С. 30–34.
6. Економіка інтелектуальної власності : науково-методичні матеріали для підготовки докторантів, аспірантів і магістрів за напрямом «Інте-

- лектуальна власність» / за ред. Л. С. Шевченко. Х. : Право, 2015. 120 с.
7. Мухонад В. И. Коммерциализация интеллектуальной собственности. М. : Магистр Инфра-М, 2010. 512 с.
 8. Пасько Т. Г. Внесення майнових прав інтелектуальної власності до статуту господарського товариства (05.12.2010). *Юридична лінія*. URL : <http://bit.ly/3cTMk4d>.
 9. Посталюк М. П., Нигматуллина Л. Г. Коммерциализация интеллектуальной собственности как форма и способ управления предпринимательской активностью предприятий. *Вестник экономики, права и социологии*. 2012. № 2. С. 60–63.
 10. Цибульов, П. М. Комерціалізація результатів науково-дослідних робіт. *НТІ*. 2008. № 1. С. 3–9.
 11. Чугрій Н. А. Комерціалізація інтелектуальної власності як необхідна умова інноваційного розвитку підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 17. С. 137–141.
 12. Щербаченко В., Впник Ж. Управление интеллектуальной собственностью предприятия в контексте концепции жизненного цикла. *Zarządzanie w rozwoju organizacji wybrane problemy*. Krakow : Redakcja Naukowa, 2016. S. 175–186.
 13. Якубенко О. В. Інтелектуальна власність у інноваційному розвитку національної економіки. *Формування ринкової економіки*. К., 2014. № 1. С. 363–369.

Надійшла до редакції 06.12.2019

Hanna BRATUS

PJSC «Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management»

Methodological Aspects of the Commercialization of Intellectual Property as a Form of Entrepreneurial Activity in the Innovation Sphere

The article is devoted to the research of methodological aspects of commercialization of intellectual property objects as a form of entrepreneurial activity in the innovation sphere. The modern tendencies of development of the entrepreneurial environment of Ukraine in the conditions of knowledge economy are characterized and the role of intellectual property in the modern economy is defined. The importance of commercialization of intellectual property objects at the macro, meso and macro levels has been substantiated and the main dominant strategic development priorities have been established: speed of business processes and compliance with the target group of consumers on the basis of innovative development. The study identified differences in the commercialization of intellectual property objects from the commercialization of ordinary goods. The role of the state in the process of commercialization of intellectual property objects is argued and the process of transfer of intellectual property objects is constructed, as the main consecutive stages of which are defined: business incubator of ideas of intellectual property objects — creation of intellectual property objects — high-tech products (innovative services). Focusing on the economic aspect, the forms of commercialization of intellectual property under different conditions of use are defined and characterized — in own production, introduction of intellectual property rights in the authorized capital and transfer of ownership and use rights. Drawing on the experience of industrialized countries, there are certain benefits to the commercialization of

intellectual property through the purchase of patents and licenses, including the most valuable foreign technology. The traditional approach to the identification of the stages of the life cycle of an intellectual property object has been improved, each of which graphically depicts the change in the economic effect (cash receipts and cash expenditures). In order to ensure high efficiency of the process of commercialization of intellectual property objects and increase their innovative activity at each stage of promotion of intellectual property objects on the market, the need to reorganize (transform) individual components of business models of subjects of managing the consumer market is argued. Considering the interdependence of the process of commercialization of intellectual property objects with strategic resources, as the key ones, the importance of the competencies, opportunities and abilities of all participants of the process of commercialization have been identified and argued.

Keywords: *knowledge economy, intellectual property, innovative activity, transfer, commercialization, life cycle stages.*